

УДК 342.951

Олександр Ткаченко,*канд. юрид. наук,**начальник кафедри правового забезпечення службово-бойової діяльності
Національної академії Національної гвардії України*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано стан нормативно-правового регулювання адміністративної відповідальності військовослужбовців Національної гвардії України. Автором звертається увага на особливості притягнення військовослужбовців Національної гвардії України до адміністративної відповідальності за допущені ними правопорушення під час виконання окремих службово-бойових завдань.

Ключові слова: військовослужбовець, адміністративна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, службово-бойові завдання.

Постановка проблеми. Питання дослідження особливостей юридичної відповідальності є актуальними й такими, що постійно породжують наукову дискусію серед учених. Сьогодні Україна та її громадяни долають виклики, які зумовлені соціальними, економічними, політичними кризовими явищами. Вагомого впливу на розвиток сфер діяльності держави та суспільства набув військовий конфлікт на Сході України, а також анексія Російською Федерацією Криму за безпосередньої участі її озброєних військовослужбовців. У зв'язку з цими подіями постало питання існування України як суверенної цілісної держави. За таких умов одним із ключових факторів існування української державності є правоохоронні органи та військові формування, одним із яких є Національна гвардія України.

Особливість діяльності підрозділів Національної гвардії України полягає в тому, що військовослужбовці зазначеного військового утворення щодня виконують службово-бойові завдання, а також уживають заходи повсякденної діяльності. На жаль, у діяльності військовослужбовців Національної гвардії України трапляються випадки невиконання (неналежного виконання) ними своїх службових обов'язків, порушення військової дисципліни, громадського порядку тощо. Відповідно до статті 14 Закону України «Про Національну гвардію України», за вчинення протиправних дій і бездіяльності військовослужбовців Національної гвардії України несуть дисциплінарну, матеріальну цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом [1].

Незважаючи на велику кількість наукових праць і досліджень учених, проблема юридич-

ної відповідальності сьогодні є однією з ключових у юридичній науці, оскільки юридична відповідальність є одним із засобів впливу на відповідних суб'єктів, за допомогою якого встановлено охорону й захист суспільних відносин від діянь, які визнані державою як неправомірні, протиправні, суспільно небезпечні. Крім того, юридична відповідальність є одним із основних засобів забезпечення правомірної поведінки, дотримання законності та справедливості в державі.

Оскільки на законодавчому рівні визначено, що Національна гвардія є військовим формуванням з правоохоронними функціями, до військовослужбовців зазначеної військової організації підвищуються вимоги щодо дотримання військової дисципліни, законності в повсякденній діяльності й під час виконання службово-бойових завдань. У свою чергу, одним із засобів забезпечення законності та правопорядку є визначена нормативно-правовими актами юридична відповідальність.

У сучасній вітчизняній юридичній науці спостерігається поглиблене вивчення галузевих аспектів юридичної відповідальності, обґрунтування її нових видів, окреслення специфічних характерних рис тощо, що підтверджує актуальність цього інституту [2]. Загальні теоретичні та практичні положення адміністративної відповідальності викладені в працях Ю.П. Битяка, І.О. Галагана, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, В.В. Зуй, М.І. Єропкина, Д.М. Лук'янця, Л.В. Коваль, В.К. Колпакова, В.П. Столбового, Н.В. Хорошак, Ц.А. Ямпольської та інших учених. Варто зазначити, що питання юридичної відповідальності й відповідальності військовослужбовців зокрема

завжди привертала увагу як науковців, так і військових, оскільки окреслене коло питань є важливими не лише для військово-правової, а адміністративно-правової сфер. Окремі аспекти юридичної відповідальності військовослужбовців досліджені в наукових працях вітчизняних науковців, серед яких доцільно виокремити наукові здобутки Ю.П. Битяка, О.С. Полякової, Є.І. Григоренка, С.О. Баран, В.М. Александрова, В.В. Середи, А.Ф. Моти, М.І. Карпенка, О.Б. Ганьби. Однак, незважаючи на значний внесок вищевказаних учених у дослідження зазначеної наукової проблеми, сьогодні недостатньо розкрито особливості адміністративно-правової відповідальності військовослужбовців Національної гвардії України, які викликані завданнями та функціями Національної гвардії України, а також способами, формами й методами їх виконання.

Актуальність дослідження особливостей адміністративної відповідальності військовослужбовців Національної гвардії України зумовлена поширеністю складів адміністративних правопорушень зі спеціальним суб'єктом, до яких належать військовослужбовці зазначеного військового формування, сучасними потребам практики, що сприятиме у визначенні однакових підходів під час кваліфікації адміністративних правопорушень військовослужбовців Національної гвардії України. Крім того, у зв'язку з цим доречно врахувати особливості адміністративно-правового статусу військовослужбовців Національної гвардії України як спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності під час обрання виду покарання.

Мета статті – проаналізувати особливості адміністративно-правового статусу військовослужбовця Національної гвардії України як суб'єкта адміністративних правопорушень, а отже, й особливості адміністративно-правової відповідальності військовослужбовців Національної гвардії України за правопорушення, вчинені ними під час виконання службових і службово-бойових завдань.

Виклад основного матеріалу. Правова регламентація військової служби та воєнної організації як у мирний, так і у воєнний час здійснюється великою кількістю нормативно-правових актів, які стали з'являтися після проголошення незалежності України й будівництва власних Збройних Сил та інших військових формувань [3, с. 57]. Варто зазначити, що однією з актуальних проблем протягом усього історичного періоду існування військового утворення були і є питання, пов'язані з юридичною відповідальністю військовослужбовців як одним із засобів примусу, зокрема щодо належного виконання ними завдань

військової служби та службових обов'язків. При цьому слушною є думка С.М. Скуріхіна, який вважає, що обов'язки військовослужбовця є одним із центральних елементів їхнього правового статусу. Обов'язки визначають те, що військовослужбовцю необхідно виконувати, які вимоги до нього висуваються. До обов'язків належать також і заборони, які вказують на ті дії, які військовослужбовцю робити забороняється [4, с. 38].

Будь-які заходи примусового впливу мають застосовувати в суворих межах закону відповідно до встановлених ним процедур. Ігнорування цих вимог неминуче призводить до беззаконня і свавілля, яке загрожує самому існуванню держави [5, с. 344]. На відміну від інших видів соціальної відповідальності, застосування юридичної відповідальності регулюється нормами права. Її зміст визначається державою в особі компетентних органів влади й управління, в тому числі й військового. Вона полягає в застосуванні до правопорушників установлених санкцій (заходів примусу), право застосовувати які надано тільки державним органам і посадовим особам у межах їхніх повноважень [6].

Статтею 9 Закону України «Про Національну гвардію України» визначено, що Національна гвардія України комплектується військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом і за призовом [1]. У свою чергу, згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», військовослужбовці – це громадяни України, які проходять службу на території України, беруть участь у всеукраїнському й місцевих референдумах, обирають і можуть бути обраними до відповідних місцевих рад та інших виборних державних органів згідно з Конституцією України [7].

Військова діяльність Збройних Сил України, Національної гвардії України й інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, регламентується широким спектром нормативно-правових актів, специфічних за змістом, які в сукупності являють собою нормативне утворення, призначене виконувати роль регулятора суспільних відносин у військовій сфері. У системі права України певною специфікою характеризуються засоби охорони суспільних відносин у цій сфері. Зокрема, їх кримінально-правовий захист здійснюється відповідно до комплексу взаємопов'язаних норм, згрупованих в окремому розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» Особливої частини Кримінального кодексу України [8]. У свою чергу, статтею 45 Дисциплінарного стату-

ту Збройних Сил України визначено, що за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [9]. Адміністративна відповідальність передбачена значною кількістю нормативно-правових актів, а саме нормами, визначеними КУпАП та іншими законами України. Зокрема, статтею 15 КУпАП встановлено загальні правила відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень, визначено, що військовослужбовці несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарним статутом [10].

З метою посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни, для забезпечення правопорядку в підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, КУпАП доповнений главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення». Очевидно, що суб'єкти відповідальності за вчинення правопорушень, передбачених главою 13-Б КУпАП, не є загальним. Незважаючи на те що в значній частині юридичних складів адміністративних проступків спеціальним суб'єктом відповідальності законодавець визначив посадових осіб, КУпАП не містить їх визначення [11]. Проводячи паралелі, маємо звернути увагу на те, що кримінальним законодавством поряд із поняттям загального суб'єкта злочину передбачено й поняття спеціального суб'єкта. Частина 2 статті 18 Кримінального кодексу України визначає, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична, осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути певна особа. Отже, спеціальний суб'єкт – це особа, яка, крім обов'язкових загальних ознак (фізична, осудна особа, яка досягла певного віку), має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину [12, с. 162]. Подібні ознаки, як правило, застосовуються до суб'єктів адміністративної відповідальності. Отже, спеціальному суб'єктові адміністративних правопорушень, окрім загальних ознак, які зазвичай застосовуються до всіх суб'єктів адміністративних правопорушень (осудність, вік адміністративної відповідальності тощо), притаманні спеціальні особливі ознаки, що визначені відповідними нормативно-правовими актами.

Особливості адміністративно-правового статусу певної групи осіб за професійною ознакою визначено статтею 15 КУпАП, а тому

відповідальність за вчинення правопорушень, передбачених КУпАП, на рівні з іншими особами була предметом розгляду Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини 1 статті 15 КУпАП, частини 2 статті 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України [13].

Військовослужбовці поряд з іншими громадянами визнаються суб'єктами юридичної відповідальності. Однак їхній правовий статус істотно відрізняється від загального, коли військовослужбовці притягуються до відповідальності за правопорушення, вчинені у зв'язку з виконанням функціональних обов'язків, що передбачені відповідною посадою військового утворення, за якою завданнями та функції регламентовано нормативно-правовими актами. Військовослужбовець Національної гвардії України в разі вчинення адміністративного правопорушення є спеціальним суб'єктом, який у силу свого адміністративно-правового статусу, що визначений Конституцією України, Законами України «Про Національну гвардію», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний та правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей», військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, наділений додатковими специфічними ознаками.

Досліджуючи адміністративно-правовий статус Національної гвардії України, Д.О. Горбач звертає увагу на принципи юридичної відповідальності військовослужбовців Національної гвардії України, серед яких учений указує принципи законності, справедливості, обгрунтованості відповідальності, права особи на захист, невідворотності та своєчасності, гуманізму, доцільності, індивідуалізації покарання та правової врегульованості [14, с. 154].

Адміністративно-правовий статус військовослужбовця Національної гвардії України зумовлює певні особливості притягнення його до адміністративної відповідальності, а саме: як громадянин України й розглядатися має як загальний суб'єкт, а також як спеціальний суб'єкт адміністративної відповідальності – як представник військового формування, котрий наділений додатковими, спеціальними правами й обов'язками, пов'язаними з виконанням ним завдань військової служби, функціональних обов'язків за відповідною посадою, що передбачена у статті відповідного підрозділу Національної гвардії України.

Статтею 15 КУпАП визначено, що військовослужбовці за адміністративні правопорушення можуть нести відповідальність за Дисциплінарним статутом Збройних Сил

України; на загальних підставах, визначених КУпАП; за вчинення військових адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б КУпАП [10]. Варто зазначити, що до адміністративної відповідальності, згідно з чинною редакцією КУпАП, притягуються всі військовослужбовці, до яких, відповідно до пункту 9 статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», зараховані особи, які проходять військову службу. Види військової служби визначено пунктом 6 статті 3 вищезазначеного Закону України. У свою чергу, згідно з підпунктом «г» частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», до суб'єктів, на яких поширюється дія зазначеного Закону, зараховані військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України й інших утворених відповідно до законів військових формувань (у тому числі Національної гвардії України), крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр і відділень військової підготовки [15]. Отже, можемо резюмувати, що суб'єктом адміністративної відповідальності серед військовослужбовців Національної гвардії України за порушення обмежень і заборон, визначених Законом України «Про запобігання корупції» і статтями 1724–1727, 1729 КУпАП, є лише військовослужбовці, які займають певну посаду в підрозділі Національної гвардії України.

Висновки

З огляду на викладене вище, можемо резюмувати таке:

1. Ми розділяємо думку вчених у галузі адміністративного права, які звертають увагу на те, що сьогодні чинним законодавством недостатньо чітко розмежовані підстави та юридичні процедури притягнення військовослужбовців до дисциплінарної й адміністративної відповідальності. Численні доповнення та зміни чинної редакції КУпАП ясності й однозначності визначеності у вирішенні зазначеного питання не додали.

2. На наш погляд, зміст окремих статей глави 13-Б КУпАП потребує уточнення, а також узгодження зі змістом Кримінального кодексу України, виходячи зі змісту службово-бойових завдань, до виконання яких залучаються військовослужбовці Національної гвардії України. Нехтування особливостями функцій і завдань Національної гвардії України, форм і способів їх виконання в перспективі зумовить проблему практичного

вибору відповідної схожої за змістом норми, визначеної Кримінальним кодексом України або КУпАП, під час здійснення розмежування між адміністративним проступком і злочином.

3. Згідно з чинним КУпАП, лише статтею 172-17 «Порушення правил несення бойового чергування» визначено склад правопорушення, за яким військовослужбовця Національної гвардії можна притягнути до відповідальності за вчинення правопорушення під час виконання службово-бойових завдань при цьому лише за умови, якщо бойове чергування (бойова служба) здійснюється для своєчасного виявлення й відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України. Службово-бойові завдання, які покладені на Національну гвардію України, мають свої особливості, притаманні лише для зазначеного військового утворення, і за своїм змістом суттєво відрізняються від характеру службово-бойових завдань, виконання яких покладено на підрозділи Збройних Сил України, Державної прикордонної служби, поліції, інших військових формувань, утворених відповідно до закону. За чинним змістом статті 172-17 КУпАП, для кваліфікації правопорушення, що підпадає під її дію, ключовою кваліфікуючою ознакою є порушення вимог відповідних нормативно-правових актів щодо несення бойового чергування (бойової служби), встановлених виключно для своєчасного виявлення й відбиття раптового нападу на Україну або захисту й безпеки України. Разом із тим Кримінальним кодексом України передбачено такі склади злочинів: порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (стаття 418); порушення правил несення бойового чергування (стаття 420); порушення статутних правил внутрішньої служби (стаття 421). Отже, якщо військовослужбовцем Національної гвардії України під час виконання службових завдань внутрішньої служби, службово-бойових завдань, які прямо не пов'язані виявленням і відбиттям раптового нападу на Україну або забезпеченням захисту й безпеки України, допущено порушення, у такому разі порушника буде притягнуто до відповідальності виключно в дисциплінарному порядку у зв'язку з відсутністю підстав притягнення до адміністративної відповідальності. Така обставина звужує можливості командирів Національної гвардії України щодо вжиття заходів впливу на підлеглих військовослужбовців за вчинені ними правопорушення. Отже, чинне законодавство, зокрема глава 13-Б КУпАП, потребує вдосконалення шляхом розширення переліку складів відповідних адміністративних правопорушень, виходячи з характерних особли-

ностей завдань і функцій, які виконуються військовослужбовцями Національної гвардії України.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВР). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 31.10.2018).

2. Середюк В.В. Сучасний стан і тенденції здійснення наукових досліджень юридичної відповідальності в теорії права. Вісник прокуратури. 2015. № 3 (165). С. 100–107.

3. Григоренко Є.І. Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2010. 280 с.

4. Скуріхін С.М. Статутна та компетентна правова культура військовослужбовців Збройних Сил України: монографія / за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2011. 212 с.

5. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: монографія / І. Безклубний, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.; за заг. ред. І. Безклубного. Київ, 2014.

6. Баран С.О. Загальнотеоретичні проблеми юридичної відповідальності в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. праць. 2015. № 2 (76). С. 56–63.

7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВР). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 05.11.2018).

8. Сарнавський О.М. Криміналізація суспільно-небезпечних діянь у військовій сфері. Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 2 (40). С. 71–75.

9. Про дисциплінарний статут Збройних сил України: Закон України від 24.03.1999 № 551 XIV.

База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВР). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14> (дата звернення: 07.11.2018).

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВР). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 05.11.2018).

11. Христиненко Н.П. Застосування адміністративної відповідальності до посадових осіб. Форум права. 2011. № 2. С. 933–938.

12. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2015. 528 с.

13. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення, частини другої статті 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, затвердженого Законом України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»: Ухвала Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 13-у/2017 у справі № 2-11/2017. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВР). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 05.11.2018).

14. Горбач Д.О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України: монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.І. Безпалової. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. 288 с.

15. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВР). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 05.11.2018).

В статтє проанализировано состояние нормативно-правового регулирования административной ответственности военнослужащих Национальной гвардии Украины. Автор обращает внимание на особенности привлечения военнослужащих Национальной гвардии Украины к административной ответственности за допущенные ими правонарушения при выполнении ими служебно-боевых заданий.

Ключевые слова: военнослужащий, административная ответственность, дисциплинарная ответственность, служебно-боевые задания.

In the article it has been analyzed the current state of legal regulations administrative responsibility of servicemen of National Guard of Ukraine. It has been focused on the peculiarities of imposing a responsibility on the servicemen of the National Guard of Ukraine for wrongdoing during performing combat activity.

Key words: serviceman, administrative responsibility, disciplinary responsibility, combat tasks.